

Школяр Люцефуга

Іван Барщевський

Колись в Полоцьку був надзвичайно лінивий до навчання школяр. Він часто утікав з колегії і волочився бозна-де, поки не вертався до хати. Батько цього учня був чоловік небагатий і хотів якщо не маєтками, то принаймні науками збагатити свою дитину. Він знову відвозив сина до школи, ба навіть наймав вартового, аби пильнував його. І той, бідолаха, мусив студіювати під наглядом. Природа нагородила його здібностями, і він міг би бути найкращим учнем, але був першим тільки в збитках.

В останні дні липня в полоцьких школах починалися вакації. Школярі, перш ніж роз'їхатися по хатах, гуртом приходили поговорити з Дерев'яним Дідком. Кожен запитував у нього про своє. Одні хотіли знати, що думають учителі про їхні успіхи, інші – чи переведуть їх після вакацій у вищий клас, чи нагородять їх книжкою з образками за успіхи в науках.

В гурті цих учнів був і той недбалий школяр.

– Скажи, Дідику, – спитав він, – які мої успіхи і чи переведуть мене в наступний клас?

Дідок відізвався сумним голосом, схожим до гуркоту з далекої хмари:

– О! Люцефуга! Люцефуга! Ти як набридлий прусак, що ховається від денного світла під підлогою у темній щілині; засмучуючи батьків і вчителів, ти і не думаєш виправлятися. Світло наук і чесність – це провідники на шляхах життя, без цього ліхтаря ти бродитимеш серед темряви і ніколи не допливеш до Порту Спокою душі і щастя.

Всі школярі, що стояли поруч, зі сміхом голосно повторювали: "Люцефуга! Люцефуга!" – і відтепер він не мав серед товаришів іншого прізвиська, окрім того, яке отримав від Дерев'яного Дідка.

Розгніваний, він залишив своїх друзів і, біжачи темним монастирським коридором, бурмотів собі:

– Порожня дерев'яна голова меле нісенітниці, обзиває дурними прізвиськами, щоб тільки посміятися. О! Коли б я мав камінь у кишені, то одним махом розтрощив би його лису голову!

Як і раніше, бавився він з приятелями, а коли йому нагадували пророцтво Дідка і називали Люцефугою, говорив:

– Не науки дають чоловіку щастя, а фортуна; багато хто не прів над книжками, а живе у розкошах. Жити так, як хочеш, нічого собі не забороняючи, – ось про що я мрію.

Минуло чотири роки. Батьки його померли, і Люцефуга вилетів у світ, як метелик у пошуках утіх і веселощів; він перелітав з квітки на квітку, збираючи тільки отруту; зустрів багато схожих до себе люцефугів і з радістю побратався з ними. Усе прикрішим і прикрішим було йому денне світло, він заплющував очі, спав цілий день, а вночі зі своїми приятелями грав у карти, а ті спритно звільняли його кишені від грошей і поволі

доводили Люцефугу до злиднів. Вибрався він нарешті в світ, у велике місто. Там швидко знайшов знайомства і став учащати на різні забави, які вабили молодь. Там бувала і панна Аврелія, худа, тонка, бліда, порожня і легковажна, бо піклувалася тільки про те, щоб бути легкою, зграбною, майже безтілесною і вітром літати в салонах. Довгі безсонні ночі її минали на балах і гулянках. Вставала вона з постелі, коли сонце хилилося до вечора.

Зустрів Люцефуга її на якомусь балі і узяв на око, понадто, що панна Аврелія мала власне село і великі гроші. Маєток і гроші – речі, звичайно, потрібні. Одного разу на світанку повернувся він додому, закрив вікна, але не міг заснути: Аврелія стояла в очах. О! Коли б він мав таку дружину, був би найщасливішим з людей, вічна любов і згода панували б між ними. А до того ж – маєток і гроші. І він вирішив що б там не було повідомити її про свою любов і просити її руки.

Люцефуга добився свого, одружився з Аврелею. Любов і згода були між ними усю осінь і зиму. Час весело летів у театрах і на концертах, їздили на бали і самі приймали гостей. Він за своїм звичаєм грав у карти до самого світанку, а вона чарувала молодь легкістю в танцях, живим своїм характером і веселими розмовами.

Весною вони приїхали у село, щоб вечорами прогулюватися під ясным небом, відпочивати у затінку лип і слухати солов'їного співу. Але, ах! Тією весною спіткали Люцефугу найбільші страждання і луснули всі його надії.

Увечері, перед заходом сонця, вийшли вони прогулятися у полі. Небо було погідне, повітря тихе. Прогулюючись недалеко від лісу, розмовляли про своїх знайомих, а там і засперечалися. І коли Аврелія, доводячи свого, все більше злилася, несподівано зашумів ліс, і вітер засвистав над полем. Аврелія – ця легка повітряна істота – наче пір'їнка злетіла вгору і швидко, так що не можна було її стримати, піднімалася все вище і вище. І ось вже летить над березовим гаєм, чоловік дивиться на неї, заламуючи руки, і не знає, що йому робити.

Аврелія летить разом з вітром, немов легкий метелик. Люцефуга біжить через поля, ліси і гори з надією, що, може, вона затримається де-небудь на вершині гори чи на високому дереві. Люди, що проїжджали неподалік, поглядали на це зі здивуванням. Одні сміялися, другі співчували Люцефугі, але ніхто не міг йому допомогти.

Чоловік біг, поки міг бачити її здалеку, але коли ніч опустилася на землю, Аврелія зникла з очей. Бідний Люцефуга зупинився серед темного лісу і розгубився, не знаючи, в який бік податися. Ходив усю ніч, і ліс, здавалося, не мав кінця. Змордований, він сів під деревом, глянув на зоряне небо, згадав пророцтво Дерев'яного Дідка. Важкий смуток ліг йому на серці:

– Де ж Аврелія? Чи вона жива? Чи повернеться коли до мене? – зітхав, і сльози полилися з очей.

Так і блукав він без сну круглу ніч по лісу.

Аж уранці Люцефуга повернувся до жінчиного села. Скрізь порожньо. Немає Аврелії. Послав людей усюди, щоб довідалися про неї. Посланці повернулися без жодних новин. Розлетілася чутка по всій околиці, що Люцефугова дружина полетіла з

вітром. Одні співчували йому, інші, почувши таке диво, душилися від сміху.

Він не виходив з будинку, все міркував, що робити. Одного разу сидів самотній у кімнати: сірий сумерк і мовчання були йому друзями. Тут забігає лакей і повідомляє, що приїхав якийсь посланець з листом. Він глянув на нього з невимовною радістю: лист підписаний рукою Аврелії.

Люцефуга прочитав листа і закам'янів. Аврелія жива, але любов до чоловіка вона втратила назавжди. Пише, що її повітряна подорож закінчилася за п'ятдесят верст від дому, і живе вона тепер у маєтку давнього свого приятеля і повертатися до чоловіка не думає. І тому вона подає на розлучення, не шкодуючи на це жодних грошей.

Люцефуга втратив дружину, маєток і всі надії; приятелі і знайомі, побачивши його бідним, погорджували ним і глушилися з нього. Не маючи сил витримувати ці знущання, він сховався назавжди від всіх знайомих.

Минуло декілька років. Про Люцефугу ніхто нічого конкретного не чув. Згадували тільки його весілля і розлучення. Згодом пішла чутка, що живе він на цьому світі без усілякої мети, зненавидівши все під небом, проклинає нинішній день і не вірить у майбутнє.

За якийсь час кожен, хто йшов коридором єзуїтського колегіуму в Полоцьку, чув голос Дідка:

– О! Люцефуга! Люцефуга!

Почувши це, школярі і вчителі сміялися, що Дерев'яний Дідок ще пам'ятає Люцефугу.

Настала північ. Багато хто в монастирі єзуїтів ще не спав. Почувши якийсь незвичайний шум на коридорі, люди повиходили з келій, щоб довідатися, що там коїться, і бачать: стоїть біля стіни в слабкім місяцевім світлі якесь страховище на безлічі лапах. Налякані, вони розбіглися і розповіли про це іншим. Згодом всім гуртом з запаленими свічками вийшли вдруге, але страховище, засліплене світлом, вже кудись зникло. Хоча ляскіт і шум як і раніше одзивався в темному коридорі.

Усі сиділи в своїх келіях, тремтячи від страху, і до зорі не могли заснути.

Уранці, сходячись звідусіль, ченці оповідали одне одному про ті нічні жахи. Єзуїт-сторож говорив, що чув на коридорі якийсь дивний ляскіт, а згодом немов скигління і підземний стогін. Коли він вийшов з келії, то побачив, як якась почвара сунула коридором, ніби човен по воді, і безліч лап з одного і з другого боку піднімалися і опускалися, наче весла.

З переляку він закричав:

– Все живе Пана Бога славить!

Страховище умить зникло, а він, засвітивши свічку, усю ніч молився.

Дивне марево бачили деякі учні, коли пізнім часом, не запаливши світла, сиділи в своїх келіях. Багато хто, почувши якийсь неспокій і страх, озирався і бачив страховище, яке відразу ж зникало. Звідтоді учні збиралися в один гурт, і ніхто вже не відважувався ночувати у келії наодинці.

Але і вдень трапилася одна дивна пригода. Якийсь музика, що служив при

езуїтському костелі, раніше колись товаришував зі студентом Люцефугою. Цей музика був один у кімнаті, коли годинник вибив полудень; він на флейті розучував духовні п'єси знаменитих композиторів. Потім склав ноти, став спинаю до вікна і по пам'яті грав варіації, які йому спадали на думку. І тут бачить, як з темного кутка з-під підлоги вилазить прусак, повзе на середину кімнати, зупиняється, починає надиматися і рости. Згодом з-під чорної шкаралупини з'являється людська голова і страшними очима зиркає на музику. Музика пізнає Люцефугу. Нажаханий, випустив з рук флейту, скочив від вікна, а сонячний промінь вистрілив крізь шибку на страховище, і воно вмить зникло. Музика вилетів з кімнати і, біжачи коридором кричав:

– Люцефуга! Люцефуга!

Всі із здивуванням дивилися на нього, розпитували, що з ним, але він, блідий, як труп, мовчав і з диким виглядом озирався. Минуло немало часу, заки він отямився і розповів про те страховище.

Ще кілька ночей повторювалися ці жахи. Нарешті отець ректор наказав запалити в деяких місцях монастиря громничі свічки, та так, щоб їх світло розливалось по коридорах. Таким чином повернувся спокій, і Люцефуга більш не з'являвся.